

УДК 504.064.4.03

В.С. МІЩЕНКО, докт. екон. наук, професор

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (ДУ «ІЕПСР НАНУ»), м. Київ

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВІДХОДІВ І ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО LIST OF WASTES

Розглянуто стан класифікації відходів в Україні, обґрунтовано потребу в удосконаленні класифікації та визначено засади щодо побудови національного, гармонізованого з європейськими стандартами переліку відходів, порядок і напрями його застосування. Описано особливості групування і системи кодування відходів у переліку, порядок і напрями його використання.

Ключові слова: перелік відходів, класифікація, гармонізація, система кодування, європейські стандарти.

Україна свого часу була піонером серед країн СНД у розробці власної системи класифікації відходів. Це знайшло своє втілення у Державному класифікаторі відходів ДК 005-96, уведеному в дію Держстандартом України у 1996 р., який мав забезпечити «інформаційне підтримання у вирішенні широкого кола питань державного

управління відходами та ресурсовикористання на базі системи обліку та звітності, гармонізованої з міжнародними системами...» За підсумками останніх 15 років, класифікатор не виконав своєї функції ані стосовно інформаційної підтримки, ані в плані міжнародної гармонізації. Автор як один із розробників зазначеного класифікатора

досконально знайомий з особливостями його структури та практикою застосування і може собі дозволити бути категоричним у цьому висновку.

Слід зауважити, що ДК 005-96 на цей час перетворився у суто формальний атрибут в системі державної статистики та обліку (принаймні автору не відомо жодного випадку його конструктивного застосування). Експерти країн ЄС, віддаючи належне задумі створити всеохоплюючий перелік відходів, неодноразово відзначали його практичну недієздатність – класифікатор не став інформаційно-аналітичним інструментом дослідження проблеми відходів і на цей час лише відомчий супротив тримає його «на плаву». Нова форма державного статистичного спостереження (№1-відходи), яка затверджена наказом Держкомстату України від 21.06.2010 р. № 233, вводиться в дію з 2011 р., також передбачає кодування за ДК 005-96.

Зазначимо, що ще у 2002 р. Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження (від 15.03.2002 р. № 138-р., п. 48) про розробку нового «класифікатора відходів, гармонізованого з європейськими стандартами». Однак відповідна спроба залишилася незавершеною. Рішення щодо необхідності розробки відповідного класифікатора приймалися і в наступні роки, але так само заглишалися на папері.

Питання розробки класифікатора набуло нової актуальності у 2010 р. у зв'язку з реалізацією проекту ЄС «Управління відходами – Інструмент Європейського сусідства та партнерства» – Східний регіон (Waste Governance – ENPI East). У зв'язку з цим постало одне з базових питань – зближення національних класифікаторів з міжнародними стандартами та стандартами ЄС. Цю мету переслідував зокрема регіональний семінар «Удосконалення системи класифікації відходів в країнах ENPI Східного регіону», що був проведений у Києві.

Огляд практики класифікації в країнах Східного регіону, який проведено на зазначеному семінарі, засвідчив різноманітність і неоднаковість національних класифікаторів – як наслідок, незіставність ані одного з одним, ані з міжнародними стандартами. Це стало відправною посилкою щодо необхідності розробки і впровадження загальних для всіх країн підходів до класифікації відходів.

З обговорення виявлено також базову роль європейського досвіду класифікації для відповідної уніфікації. Мається на увазі Європейський перелік відходів (List of Wastes) – запроваджений згідно з директивою комісії ЄС від 2000 р. [1] з урахуванням змін і доповнень [2–4], – який на цей час імплементовано у національне законодавство більшості країн ЄС, зокрема Англії та Уельсу, Німеччини, Польщі тощо.

Зближення національних класифікаторів на методологічній базі List of Wastes є безальтернативним з огляду на те, що він узагальнив відповідні напрацювання країн ЄС і на цей час пройшов досить широку практичну апробацію. Сьогодні він є найбільш повним і погодженим робочим інструментом у сфері класифікації відходів.

Європейський перелік відходів характеризується трьохступеневою ієрархічною побудовою з двозначними кодами за ступенями та із загальним шестизначним кодом. Всі відходи поділяються на першому етапі на двадцять вихідних угруповань (chapters). У своїй більшості останні сформовані за галузевими виробничими процесами чи їх групами – у цьому відношенні значною мірою кореспондуються з видами економічної діяльності. Однак частина розділів (13–15) належить до інтегральних угруповань щодо тих відходів, що є наскрізними (однотиповими) для різних видів економічної діяльності, одна глава є збірною для відходів, що не увійшли в інші угруповання. На другому етапі відходи поділяються за технічними і технологічними ознаками; на третьому – визначається тип відходу та характер основних забруднювачів. На найнижчому рівні перелік містить біля 800 позицій.

У Європейському List of Wastes певним чином враховується міжнародна стандартна класифікація всіх видів економічної діяльності (ISIC), однак він загалом не може бути пов'язаним з ISIC перехідним ключем, який показував би вид економічної діяльності. Тобто зазначений перелік характеризується своєю незалежною системою кодування, тому не може розглядатися як додаток до ISIC.

Таким чином, європейський перелік належить до категорії економічних, довідкових класифікацій і може служити формуванню статистичної номенклатури відходів, розробці за певними правилами класифікацій на національному рівні, створенню відповідних обмежених номенклатур відходів для обліку. У зв'язку з останнім слід зазначити, що європейський перелік за аналогією з CPC (Класифікація основної продукції), що є базовою чи «центральною» класифікацією, може мати підсекції, які будуть включатися в підкатегорії національних класифікацій (за аналогією з такою ж процедурою стосовно CPA – Класифікації продукції за видами діяльності, що є похідною від CPC [5]). Таким чином забезпечується міжнародна гармонізація між різними класифікаціями.

Виходячи із зазначених передумов та у рамках загальних завдань з гармонізації вітчизняного законодавства з європейським, розроблено проект національного переліку (класифікатора) відходів (НПВ). При цьому було визнано доцільним використати як базовий документ Європейський List of Wastes і створити національну систему класифікації на засадах модифікації міжнарод-

ного документа. Згідно з розробленими для стандартів правилами [6–8], національний стандарт вважається модифікованим, коли він в цілому відтворює структуру міжнародного, але має технічні відхилення, які точно визначено, а зміни в структурі здійснені в межах, що гарантують легке порівняння змісту і структури обох документів. При цьому національний стандарт може бути більш широким і деталізованим, містити додаткові аспекти чи види і передбачати відмінні вимоги.

Національний перелік у своїх вихідних угрупованнях прямо співвідноситься з відповідними угрупованнями відходів європейського переліку [1]. Відповідним чином відредаговано класифікаційні угруповання за основними розділами та термінологічну базу. Правила встановлення стандартних назв відповідають вітчизняній та європейській практиці.

Зазначена методологія (перероблення) полягає в урахуванні особливостей національної номенклатури відходів. Це здійснено шляхом доповнення європейського шестизначного коду додатковим двозначним кодом, який орієнтовано на відображення в національному переліку найбільш вагомих та специфічних для України видів відходів. Під національною специфікою мається на увазі наявність у господарському комплексі певних галузей і ланок виробництва, з якими пов'язано утворення багатотоннажних відходів, номенклатура яких властива лише для певної країни. В Україні це зокрема гірничодобувна сфера (відходи збагачення залізних, марганцевих руд), потужна феросплавна промисловість, розвинене цукрове і олійне виробництво тощо. Масштаби утворення відповідних відходів, їх ресурсна цінність та завдання обліку й обумовлюють потребу зафіксувати їх в базовому національному переліку.

Співвідношення кодів за національним переліком відходів і за чинним ДК 005-96 можна продемонструвати на прикладі відходів гірничо-металургійного комплексу (відповідно):

1. Шлаки доменні неперероблені	10 02 02 01 ↔
	2711.2.9.39
2. Пил доменний колошниковий	10 02 08 01 ↔
	2711.2.9.38
3. Шлами виробництва феросплавів	10 02 14 05 ↔
	2712.2.9.09

Співвідношення кодів – це свого роду перехідні кодові ключі.

Вся сукупність відходів у національному переліку на першому етапі поділяється на двадцять вихідних угруповань – розділів згідно з відповідними главами (chapters) Європейського переліку відходів (List of Wastes). Зазначені розділи за своїми порядковими номерами формують початковий двозначний код 01-20.

Загалом відходи у національному переліку визначаються восьмизначним цифровим кодом, який складається з чотирьох двозначних розрядів згідно з наведеною схемою:

Загальне кодове позначення об'єктів національного переліку відходів:

Структурно загальний код складається з двох частин – базової з основним шестизначним кодом та додаткової – з двозначним кодом. Розряд коду визначається таким чином:

Перший розряд – розділ (chapter List of Wastes)

Другий розряд – група

Третій розряд – тип

Четвертий – підтип

} sub-chapters

Базова частина коду забезпечує гармонізацію національного переліку відходів з європейським переліком (List of Wastes), відповідаючи у цій частині вихідним угрупованням останнього.

Наведений у табл. 1 фрагмент Національного переліку (для розділу 10 – відходи термічних процесів, підрозділ – 10 02 Відходи виробництва чавуну і сталі) доводить, що, зважаючи на вагомість зазначеної групи відходів на національному рівні, її доцільно подати більш деталізовано, ніж це передбачено європейським стандартом. При складанні галузевих чи корпоративних класифікаторів може здійснюватись подальша деталізація, наприклад, виділення серед шлаків сталеплавильних ванадієвих, фосфатних різновидів, а також ферохромових, ферованадієвих тощо.

Небезпечні відходи позначено в НПВ окремим знаком – зірочкою. Наявність цього знаку в загальному випадку свідчить лише про потенційну небезпеку.

Конкретна небезпечність того чи іншого виду відходів і відповідна їх ідентифікація здійснюється з урахуванням наявності небезпечних властивостей та концентрації небезпечних компонентів (речовин). Процедура віднесення відходів до небезпечних має базуватись на спеціальному переліку небезпечних властивостей від Н1 до Н14, які введено у національну практику (на ви-

Таблиця 1 – Фрагмент проекту Національного переліку відходів, гармонізованого з європейськими стандартами

Код		Назва
Базовий ¹	Додатковий ²	
10		Відходи термічних процесів
10 01		...
10 02		Відходи виробництва чавуну, сталі (у т.ч. феросплавів)
10 02 01		Відходи від перероблення шлаку
	01	Відходи від перероблення шлаку доменного
	02	Відходи від перероблення шлаку сталеплавильного
	03	Відходи від перероблення шлаку феросплавного
	99	Відходи інші, не визначені тут
10 02 02		Шлак неперероблений
	01	Шлак доменний
	02	Шлак сталеплавильний мартенівський
	03	Шлак сталеплавильний конвертерний
	04	Шлак електросталеплавильний
	05	Шлак феромарганцевий
	06	Шлак феросіліцієвий
	07	Шлак виробництва металевого марганцю
	99	Шлаки інші, не визначені тут
10 02 07*		Тверді відходи оброблення (очищення) газів, що містять небезпечні речовини
	01*	Пил сталеплавильного виробництва
	02*	Пил виробництва феросплавів
	99*	Відходи інші, не визначені тут
10 02 08		Тверді відходи оброблення (очищення) газів інші, ніж зазначені в 10 02 07
	01	Пил доменний колошниковий
	02	Пил сталеплавильний мартенівський
	03	Пил сталеплавильний конвертерний
	04	Пил виробництва феросплавів
	05	Пил електросталеплавильних печей
	06	Пил позапічного оброблення сталі
	07	Пил виплавки синтетичних шлаків
	08	Пил агломераційний
	99	Інші тверді відходи, не визначені тут
10 02 10		Прокатна окалина

1 – Відповідає європейському стандарту
2 – Пропонується для національного переліку

конання Базельської конвенції) наказом Мінекоресурсів України від 16.10.2000 р. № 165 та постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 р. № 1120 зі змінами 2002 р. [9, 10].

При ідентифікації відходу і його кодуванні згідно з національним переліком на першому етапі встановлюється його належність до тих чи інших угруповань за тими розділами, які сформовані за галузево-виробничим принципом (виходячи із назв, груп і підгруп у складі розділів). Якщо не вдається знайти відповідний код у вищезазначених розділах, то на другому етапі мають використовуватись переліки, що сформовані за ознакою однорідності характеру чи складу відходів. У випадку неможливості ідентифікації та кодування за жодним із вищезазначених розділів має бути використаний окремий розділ, що

об'єднує не визначені в інших класифікаційних угрупованнях відходи. Нарешті, за відсутності відповідника відходу в останньому розділі використовується код 99 у тому розділі, який за видами економічної діяльності визначається за результатами першого етапу.

На заключному етапі здійснюється ідентифікація за четвертим розрядом коду, що відображає національні особливості складу відходів, якщо переліком передбачена відповідна розгортка.

Особливості групування відходів за НПВ (як і за європейським переліком) визначають можливість ідентифікації відходів одного виду виробництва за різними (декількома) розділами (групами). Так, відходи, що утворюються, наприклад, при виробництві меблів, можуть бути у розділах, що стосуються деревинних

відходів, а також відходів від лаків, фарб, відпрацьованих розчинників тощо.

Перелік відходів за своєю структурою, ієрархією та системою кодування є відкритим. Передбачається, що він буде періодично переглянутий та підлягатиме ревізії (доповненню та зміні) як відповідно до змін у міжнародній (передусім – європейській) практиці класифікації відходів, так і відповідно до аналізу вітчизняного досвіду.

Ідеологія побудови національного переліку відходів виходить з того, що він є найвищим рівнем класифікації та ідентифікації відходів і розглядається як базовий, невичерпуючий перелік, який охоплює найбільш характерні та вагомні (за показниками утворення та небезпеки) відходи всіх сфер виробництва та споживання. Передбачається, що на основі цього переліку створюватимуться галузеві класифікатори (а також класифікатори відходів окремих великих підприємств), які забезпечать необхідну деталізацію номенклатури відходів і водночас структурно, через систему кодів будуть пов'язані з базовим національним переліком. Галузева деталізація може здійснюватись через використання цифрових індексів «99» та «00» у третьому і четвертому розрядах коду, а також шляхом введення додаткового п'ятого і наступних розрядів. Передбачається, що відповідна робота буде виконуватись за окремим регламентом (методичними настановами).

Періодично (не більше, ніж раз на п'ять років) перелік має бути переглянутим – за пропозиціями відомств, корпорацій, підприємств, що надійдуть за цей час, у перелік мають бути введені зміни і доповнення. Відповідні питання вирішуватимуться міжвідомчою робочою групою при Міністерстві екології та природних ресурсів України і узгоджуватися Держстандартом України.

Рассмотрено состояние классификации отходов в Украине, обоснована необходимость ее улучшения и изложены основы построения национального, гармонизированного с европейскими стандартами перечня отходов. Описаны особенности группировки отходов и системы их кодирования в перечне, порядок и направления его использования.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Commission Decision 2000/532/EC. – Official Journal, L 226, 6.9.2000, p. 3.
2. Commission Decision 2001/118/EC. – Official Journal, L 47, 16.2.2001, p. 1.
3. Commission Decision 2001/119/EC. – Official Journal, L 47, 16.2.2001, p. 32.
4. Council Decision 2001/573/EC. – Official Journal, L 203, 28.7.2001, p. 18.
5. **Парфенцева, Н.** Міжнародні статистичні класифікації в Україні: впровадження і використання / Н. Парфенцева. – К.: Основа, 2000. – 351 с.
6. Про стандартизацію : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2408-14>.
7. **ДСТУ 1.5–93.** Державна система стандартизації України.
8. **ДСТУ 1.7–2001.** Правила і методи прийняття та застосування міжнародних і регіональних стандартів.
9. **ДК 005–96.** Класифікатор відходів.
10. Про затвердження переліку небезпечних властивостей та інструкції щодо контролю за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням : наказ Міністерства України від 16.10.2000 р. № 165 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0770-00>.
11. Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів : постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2000 р. № 1120 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1120-2000-%EF>.

Поступила в редакцію 15.04.2011

State of waste classification in Ukraine is analyzed in the article. Necessity of its improvement is proved as well as bases for preparing national list of wastes, harmonized with European standards are stated. Peculiarities of wastes grouping and their coding in the list, order and directions of its application are described.